OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA LOGICĂ ȘI GRAMATICĂ, PE BAZA OPEREI LUI I. CREANGĂ — *AMINTIRI DIN COPILĂRIE*

DE

V. FLOREA

Gramaticile vorbesc adesea, teoretic, despre legătura ce există între logică și gramatică. Între gîndire și limbă este un raport dialectic de necontestat. Dialectica acestui raport se manifestă pe de o parte prin concordanța deplină dintre limbă și gîndire, pe de alta, prin contradicțiile, nepotrivirile dintre aceste două.

Concordanța are un caracter general, dată fiind relația strictă dintre limbă și gîndire, contradicțiile sînt cazuri particulare, explicabile prin aceea că gîndirea este unică, într-un anumit sens, iar limba, ca formă, are variate posibilități de exprimare. Sau, uneori, nu exprimă în modul cel mai fericit conținutul.

Analiza sintactică este instrumentul cel mai fin și sigur de a pătrunde în această conexiune, abstractă la prima vedere, dintre limbă și gîndire. Ea constată concordanțele și contradicțiile, în ultimul caz pune de acord forma cu fondul în scopul unei analize gramaticale juste.

Nu ne vom opri asupra „identității" dintre logică și gramatică, lucru foarte ușor de constatat, ci asupra „dezacordului" dintre ele. Practic, gramaticile vorbesc în acest sens de subiect logic, în opoziție cu acela gramatical și de propoziții care nu sînt judecăți. La acestea s-ar putea adăuga dativul posesiv cu rol de atribut, complementul de agent și complementul sociativ, complementele gramaticale fiind logic subiecte — de aici și terminologia distinctă față de categoria complementului indirect din care fac parte etc. Analiza sintactică scoate la iveală multe și variate situații de acest fel. De pildă: „...căci ei bat, *cît bat* (e vorba de cîinii lui Trăsnea — n.n.) și de la o vreme te părăsesc și se duc". După formă *cît bat* este o propoziție, care, însă, nu răspunde nici unei întrebări gramaticale, felul ei fiind greu de precizat pentru că în realitate nu este propoziție. *Cît bat* nu spune nimic decît dacă este considerată fie ca mijloc de indicare a acțiunii durative *a bate,* din prima propoziție, fie că este înlocuită cu adverbul *un timp, o vreme* (în ciuda faptului că aceeași idee este reluată în propoziția imediată) — acestea fiind echivalentele logice ale propoziției. *Cît bat* este o falsă propoziție, în

prima interpretare, nu are rol sintactic, în a doua, este complement circumstațial de timp. Într-o altă formulare: *cît bat* (cîinii) stai pe loc! *cît bat* este propoziție. Același conținut poate fi redat în forme diferite, pe de o parte, pe de alta, aceeași formă corespunde unor conținuturi diferite. A analiza o parte de propoziție, o propoziție, frază, numai din punctul de vedere al formei, înseamnă a face o analiză în sine. A nu ține seama că raporturile sintactice reflectă raporturile de pe planul gîndirii, ar fi un nonsens, o contradicție între teoria gramaticală și aplicarea ei.

Limba caută să fie cît mai expresivă. Alături de sensul concret noțiunile dezvoltă și unul abstract. *„Și n-am închis ochii nici cît ai scăpăra din amînar;“* propoziția *nici cît ai scăpăra din amînar* nu are scopul să facă o comparație. Creangă vrea să spună că n-a închis ochii deloc (sau absolut deloc). Într-o asemenea construcție, inițial, *nici cît ai scăpăra de amînar,* avea valoarea unei comparații, cu timpul însă, printr-un proces de abstractizare, comparația s-a transformat în metaforă, propoziția servind la exprimarea unei noțiuni, cu funcție de complement circumstanțial. La fel se întîmplă și cu fraza: „Așa eram eu la vîrsta cea fericită și așa cred că au fost toți copiii, *de cînd e lumea asta și pămîntul...*“ Ultima propoziție înlocuiește complementul circumstanțial de timp *de totdeauna, (de foarte multă vreme),* vorbitorul nevoind să stabilească nici o relație cu momentul apariției lumii și pămîntului. Dacă analizăm propoziția respectivă, ca și pe cealaltă anterioară, observăm că nu poate fi stabilită valoarea sintactică a părților ei, pentru că acestea *împreună* sînt o unitate sintactică. Noțiunea de *totdeauna* este redată prin sensul ei figurat, care rezultă din îmbinarea cuvintelor în propoziție, lucru de care trebuie să ținem seama.

(Tot așa cum propoziția *cît e lumea și pămîntul* într-un ex. ca: nu vine *cît e lumea și pămîntul* joacă același rol de expresie-noțiune: *nu* vine *cît e lumea și pămîntul,* însemnînd nu mai vine în vecii vecilor, (niciodată); folosirea propoziției are, fără îndoială, mai multă expresivitate).

În aceeași situație sînt toate propozițiile consecutive, modale, cu valoare de superlativ, însemnînd *foarte, grozav, îngrozitor* etc. ..., noțiunile acestea reieșind din sensul figurat al propozițiilor care le suplinesc: „...leneș *de n-are pereche*“, „face o hodorogeală și un tărăboi, *de-ți ie auzul*“, „...cîntă aliluia și Doamne miluiește, popa prinde pește *de te scot din casă*“, „...și vă croiesc *de vă merg peticile*“. Propozițiile respective, formal consecutive, îndeplinesc rolul unor complemente circumstanțiale de mod, spre deosebire de consecutivele propriu-zise de felul: „Și asta în toate zilele de cîte două — trei ori, *de-ți vine cîteodată să-i coșești în bătaie...*“.

În: „Dar cînd auzeam de legănat copilul, *nu știu cum* îmi venea, căci tocmai pe mine căzuse păcatul să fiu mai mare între frați“, *nu știu cum* poate fi luată drept propoziție — disocierea cuvintelor care-i aparțin duce la diformarea înțelesului: *nu știu cum îmi venea* înseamnă *îmi venea într-un anumit fel (rău, nu tocmai bine)* sau mai simplu *nu-mi convenea.* Din respect pentru mamă, cum se vede mai jos în text și pretutindeni, vorbitorul evită formularea categorică obiectivă, *nu știu cum* întrunind evaziv sensul lexical al circumstanțialului de mod, cît și ati-

tudinea aceluia care vorbeşte. Că *nu ştiu cum* se prezintă în această situaţie ca o unitate semantică şi sintactică, o dovedeşte aceeaşi formă, în care afectivitatea nu mai este prezentă: *nu ştiu cum să fac* — aici interpretarea este cu totul alta în funcţie de „mişcarea" gîndirii.

Uneori propoziţiile ţin locul unui complement direct. În sfîrşit, facem noi *ce facem*"..., „...mîncăm *ce mîncăm*"..., „...măcar să zică cine *ce-a zice*". Propoziţiile *ce facem, ce mîncăm, ce-a zice* înseamnă în toate cazurile *ceva,* complement direct.

Şi complementul indirect se poate găsi în aceeaşi împrejurare: „Oşlobanu, prost, prost, dar să nu-l atingă cineva *cu cît e negru sub unghie*". Propoziţia din urmă nu permite a fi analizată decît luată *în totalitatea ei* de complement indirect, în forma: ...dar să nu-l atingă cineva *cu nimic.* Altfel, *cu cît e negru sub unghie* nu ne-ar comunica gîndirea aceluia care vorbeşte, ci altceva.

În „Şi găsim un mijloc, *nu se poate mai nimerit*"..., după verbele predicative sînt două propoziţii. Dar componentele propoziţiei *nu se poate mai nimerit* sînt imposibil de analizat, propoziţia *în întregimea* ei fiind un atribut. La origine construcţia va fi fost: şi găsim un mijloc (aşa de bun) (încît sau cum) nu se poate (altul) mai nimerit. Propoziţia consecutivă şi-a pierdut nuanţa de consecuţie, asimilîndu-şi nuanţa modală a adjectivului de dinaintea ei, pe care-l înlocuieşte, în virtutea minimului de efort, propoziţia devenind atribut. Consecuţia a rămas doar în ideea de superlativ a acestui atribut: şi găsim un mijloc, *nu se poate mai nimerit* avînd sensul de: şi găsim un mijloc foarte nimerit (cel mai nimerit mijloc).

Propoziţiile subiective şi predicative au o situaţie specială; chiar dacă în realitate ele nu ar fi propoziţii, în ultima instanţă sînt considerate sintactic subiecte sau predicate — (împreună cu verbul copulativ) — ale unei propoziţii şi nu propoziţii de sine stătătoare. Prin urmare nu poate fi vorba de vreo contradicţie, cum se vede din: „Şi de-acum înainte, ducă-se din partea mea *cine ştie*..." (din *Harap Alb*) şi fraza, care nu-i aparţine lui Creangă: *cine ştie cîştigă.* În ambele condiţii *cine ştie* are funcţie de subiect. În prima exprimare însă ea nu reprezintă o propoziţie, ci o noţiune: ducă-se din partea mea *oricine,* în a doua, calitatea ei de propoziţie subiectivă nu poate fi contestată, deşi în ultima instanţă în mod forţat *cine ştie* poate fi înlocuit cu *ştiutorul.* (Dar să ne gîndim la exemple mai convingătoare, care să ilustreze a doua posibilitate: „Că dă, e păcat *să rămîi fără leac de învăţătură*..., Cînd vuia în sobă tăciunele aprins, care se zice că *face a vînt şi vreme rea*"...).

Posibilitatea de a reda noţiunea *oricine* printr-o propoziţie, pe lîngă cauzele cunoscute, se mai datoreşte şi etimonului, în latină, pronumele nehotărît fiind reprezentat adesea de un pronume alături de o formă verbală: quivis, quaevis, quidvis = orice vrei, quilibet, quaelibet, quidlibet = oricine-ţi place etc.

În „...căci venea cu fuga iarmarocul de Folticeni, care acela, este, *ce este*", *ce este* nu are sens decît alcătuind alături de *este,* de dinainte, predicatul nominal al propoziţiei *care acela este ce este* (adică *cel mai important), ce este* echivalînd cu un adjectiv, fie şi la gradul superlativ.

Trebuie remarcat faptul că între subiectivă şi predicativă există o

deosebire atit gramaticală cît și logică. Subiectiva, în orice situație, se prezintă ca subiect prin ea însăși, fără ajutorul unei părți din propoziția de care depinde. Predicativa nu are această independență, ea complinind un verb nepredicativ, avînd valența logică și gramaticală, a unei singure noțiuni, prin excelență adjectiv, nume predicativ. Adică, dacă subiectiva valorează uneori ca propoziție, alteori ca noțiune, predicativa, în cele din urmă, numai ca noțiune. Faptul se ilustrează prin exemple date și prin oricare altele — și prin terminologia de „propoziție predicativă" care, dacă nu s-ar menține paralela cu „propoziție subiectivă", ar trebui să fie înlocuită cu aceea de „propoziție — nume predicativ" pentru ca să corespundă realității.

Faptele de mai sus trebuie puse în comparație cu locuțiunile substantivale, adjectivale, verbale etc. Semantic și sintactic între propozițiile aparente și locuțiuni este o identitate perfectă: și unele și altele exprimă noțiuni prin grupuri de cuvinte echivalente cu o unitate sintactică. Numai că locuțiunile, ca unități sintactice sînt subiecte, predicate, atribute, complemente și nu propoziții ca în cazul nostru. Dacă locuțiunile nu contravin analizei gramaticale, astfel de propoziții contravin; în aparență sînt propoziții, în esență, noțiuni. Aceste propoziții-„noțiuni" sînt considerate gramatical propoziții, ca și comunicările propriu-zise — cu funcția sintactică respectivă. Spre deosebire de propozițiile autentice, însă, aceste propoziții — „noțiuni" (care scot la iveală potența de abstracție și sinteză a limbii), ca și locuțiunile, nu pot fi analizate sintactic în părțile constituante, ci ca un întreg — logic și gramatical. Acest tratament sintactic deosebit rezultă din valoarea logică diferită a celor două feluri de propoziții. A ignora gîndirea care stă la baza limbii, ca mijloc de expresie a gîndirii, înseamnă a cădea în formalism.

Se întîmplă și fenomenul invers: propoziții logice nu sînt și propoziții gramaticale. „Atunci noi *la fugă,* băieți..." și „Iar el *zvîrr!* cu o scurtătură în urma noastră"... sînt comunicări la fel ca și propozițiile gramaticale cu predicat propriu-zis, substantivul cu prepoziție și interjecția avînd valori predicative. (Și vocativul, în afară de apelativ, poate să țină locul unei comunicări: Ioane! Ioane! poate să însemne, după împrejurări: vino, ajută-mă!; ce bine sau ce rău îmi pare!; bine că te-am găsit!; nu mă așteptam la asta! etc., după cum Doamne, Doamne! poate însemna o gamă întreagă de idei și sentimente: nu știu ce să fac, m-am săturat, mă tem, sînt fericită! mă minunez! ș.a.m.d.).

De aceea asemenea exemple sînt considerate propoziții, în analiza gramaticală și pe drept cuvînt. Dacă în acest caz nu se ține seama numai de formă, ci de conținutul exprimat de ea, nimic nu ne împiedică să fim consecvenți în aplicarea acestui principiu, de la caz la caz, în chip creator și nu mecanic.

Tot propoziții sînt de fapt și unele aparente părți de propoziție: *cu gîndul* în contextul: *Cu gîndul că n-ai să vii,* am plecat, reprezintă o propoziție subordonată (exemplul ne aparține, V. F.).

Asemănătoare ca aspect cu fraza anterioară sînt și acestea: „Ș-o luăm noi de la popa Oșlobanu, tocmai din capul satului din sus, *cu gînd* să umblăm tot satul", și „Mă abat pe la tei, *cu gîndul* să prind pupăza, căci aveam grozavă ciudă pe dînsa". De data aceasta cu *gînd* și *cu gîndul*

sînt conjuncții subordonatoare, întrebuințate în locul lui *în scopul, ca să,* fiind mai sugestive.

Uneori vorbitorul își exprimă gîndirea în mai puține cuvinte decît ar trebui pentru ca între logică și gramatică să fie un echilibru perfect: „...; văru-meu Ion Mogorogea, cu vătrarul subsuoară se punea de pricină că nu ură". În zădar vom referi pe *cu vătrarul subsuoară* la *văru-meu* sau la *se punea de pricină.* Partea de propoziție în discuție nu este dependentă de propoziția în care este intercalată, ci are rol de complement circumstanțial pe lîngă verbul *a sta* din propoziția atributivă neexprimată: văru-meu Ion Mogorogea, *care sta cu vătrarul subsuoară,* se punea de pricină...". Cu toate că gramatical exprimarea nu este completă, logica nu suferе în acest caz. Prin uzul îndelungat al limbii, vorbitorii ajung să subînțeleagă conținutul pe care, forma, din comoditate, nu-l mai exprimă, de aceea comunicarea deplină se realizează. Așa sînt numeroase construcții cît și propoziții de felul lui: *foc!* Aceasta comunică un conținut foarte bogat printr-un singur cuvînt. Experiența socială produce adesea asupra limbii un proces de simplificare a formei.

La dezarmonia dintre logică și gramatică intervin adeseori alături de brevilocvență și altele. În: „Și cînd colo mă vede *tologit* cu pielea goală pe năsip, cît mi ți-i gliganul; apoi *în picioare,* ținînd la urechi cîte o lespegioară fierbinte...", *tologit* și *în picioare* nu sînt nici circumstanțiale de mod pe lîngă *vede,* nici atribute pe lîngă pronumele mă (vede) — asemenea interpretări nu rezistă. *Tologit* și *în picioare* nu sînt complemente ale verbului *a vedea* și totuși este între ele o legătură ușor de sesizat și anume că *tologit* și *în picioare* fac parte dintr-o propoziție dependentă de *a vedea,* neexprimată însă, în felul: Și cînd colo, (mă) vede că stau *tologit* cu pielea goală pe năsip... apoi (că stau) *în picioare*... Acum rolul de complemente circumstanțiale în propoziția dependentă de *vede,* apare vizibil. De ce am făcut transformarea așa și nu altfel? Cum poate să urmeze după *a vedea* o completivă directă, în situația cînd există deja un complement direct *mă* (vede)? Apropierea cu aceeași construcție, dintr-o frază comunicată complet, clarifică lucrurile: „Și cînd m-a văzut bunica *în ce hal mă aflam*... cît pe ce să se prăpădească plîngînd". Propoziția *în ce hal mă aflam* este completivă directă corespunzînd întru totul propoziției eliptice din fraza comentată înainte. În asemenea ocazie trebuie să ținem seama de exprimarea pleonastică a pronumelor în limba noastră. Aceasta dă posibilitatea vorbitorului să anticipeze într-o propoziție, ceea ce ar trebui să spună în următoarea. Pronumele în acuzativ ar trebui să îndeplinească rolul de complemente directe, în realitate, aici, ele sînt lipsite de funcții sintactice, întărind doar pronumele din propoziția următoare lor (exprimate sau subînțelese). De data aceasta, formei nu-i corespunde un conținut propriu-zis, ea întărește un alt conținut, subliniind o anumită atitudine din partea aceluia care vorbește, adică, exprimă un altfel de conținut decît acela obișnuit. În loc de: Și cînd *m-a* văzut bunica în ce hal *mă* aflam! s-ar putea spune, fără pagubă: Și cînd a văzut bunica în ce hal *mă* aflam... Prin analogie cu pronumele situația s-a extins și asupra substantivelor: „...și văd pe *mama* cum se dă în vînt după trebi...", în loc de *și văd cum* (sau *că) mama se dă în vînt după trebi.* Cauza constă nu numai în putința

exprimării pleonastice a pronumelor și de aici și aceea a substantivului. Pentru vorbitor este uneori mai importantă persoana, ființa, lucrul despre care spune ceva decît ceea ce vrea să spună despre acestea și de aici anticiparea lor, fie prin pronume, fie prin substantiv.

Constatările de mai sus ne duc cu gîndul — cu riscul lipsei de sistematizare a observațiilor — la situația analogică într-un fel al particulelor gramaticale, lipsite și ele de valoare sintactică, contribuind doar la sensul general al unei propoziții, fraze: „Ara! *d-apoi* aveți la știință că vă prea întreceți cu dediochiul". *Apoi* nu mai este decît morfologic adverb, sintactic, nu are funcția acestuia, ci arată pur și simplu atitudinea de neîngăduință a mamei față de isprăvile copiilor. În: „Și *unde* nu ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur de rîie căprească", particula *unde* mai păstrează ceva din conținutul adverbului *deodată,* care putea fi folosit în locul particulei. Vorbitorul însă a simțit că nu e suficientă această redare obiectivă a situației în care se afla și a recurs la particula cu valoare dinamică, subliniind așa atitudinea sa de surprindere și lipsă de adeziune. Adică a comunicat mai mult decît ar fi putut-o face prin întrebuințarea adverbului *deodată.* Deși gramatical particulele, fiind lipsite de funcții sintactice, sînt neanalizabile, ele sînt logice în sensul unei comunicări depline din punct de vedere obiectiv și subiectiv. Limba, avînd în vedere această realizare deplină a comunicării, printr-un proces de abstractizare, golește cuvintele de conținutul obiectiv, acordîndu-le o valoare nouă, afectivă, care îmbogățește comunicarea, aceasta constituind un progres.

Sub același raport trebuie privită și interjecția. În cazul cînd acesta nu are posibilitatea de a denumi noțiuni, ea împlinește sensul comunicării prin caracterul său emoțional, afectiv: „Ei, ei! ce-i de făcut Ioane?". Ca și la particule logica și gramatica nu se împacă, interjecția avînd corespondent logic, un sens, dar nu și valori sintactice. Comunicarea însă cîștigă în plenitudinea ei (afirmația este valabilă numai pentru interjecțiile care exprimă stări fizice și psihice. Cele volitionale nu mai „semnalează" nici un fel de conținut, ele apropiindu-se de vocative: — „Nu-i rău, *măi* Ștefane, să știe și băietul tău o leacă de carte..." : — „Ia tăceți, *bre*...") În aceeași ordine de idei poate fi obiectiv de discuție și vocativul. În cazul cînd el nu ține locul unei propoziții, cum am văzut, ci este simplu apelativ: „Ție, *omule*..., așa ți-i a zice..." vocativului nu-i corespunde un conținut, nici obiectiv, nici subiectiv și nu stabilește nici un raport sintactic, — între logică și gramatică fiind o perfectă armonie. (Existența și necesitatea vocativului sînt legate de actul vorbirii pentru indicarea persoanei căreia i se adresează vorbitorul, în felul acesta, aducîndu-se precizie, claritate, comunicării. Dovadă că vocativul aduce servicii, în înțelesul acesta, este însăși menținerea sa îndelungată în uzul limbii. (Apariția vocativului trebuie pusă în legătură cu aceea a comunicării între oameni. Așa se explică vechimea lui la fel cu a nominativului, figurînd ca un „caz al chemării" ca un alt aspect al nominativului în gramaticile celor mai vechi limbi. Vocativul pentru substantivele neînsuflețite este o creație ulterioară, analogică. Obiectiv vorbind, acest vocativ este ilogic, subiectiv, însă existența lui este motivată).

Observații interesante din punct de vedere logic și gramatical pot fi

făcute şi asupra raporturilor dintre propoziţii. Aceeaşi nepotrivire între formă şi conţinut se manifestă în chip diferit: „Toată ziulica bate prundurile *in loc* să pască cei cîrlani şi să-mi deie ajutor la trebi" — propoziţiile sînt principale, *în loc* substituindu-se aici unei conjuncţii coordonatoare negative: *şi nu* paşte cei cîrlani *şi nu*-mi dă ajutor la trebi.

O principală se poate înfăţişa sub forma unei secundare, în felul: „ori mai în grabă *lua* funingenă de la gura sobei, *zicînd*... Gerunziul nu lămureşte predicatul principalei ca fiind circumstanţial de timp. În realitate ambele acţiuni au loc simultan: *lua*... şi *zicea, zicînd* nearătînd timpul în care se face acţiunea *lua*. (La fel: „şi-mi bătea din pumni, *poreclindu*-mă Ion Torcalău", *poreclind* este propoziţie gerunzială — principală).

Şi secundarele, la o vedere superficială, pot fi luate drept principale, după formă: *„Încă una-două de aiestea,* şi ne scot oamenii afară ca pe nişte lăieşi". În afară de punctuaţie nu este o altă posibilitate de discernere. Gîndirea este însă aceasta: *Dacă mai facem încă una-două de aiestea,* ne scot oamenii din sat afară..., rezultînd calitatea de ipotetică a primei propoziţii. În „Ştiu că doar nu-s babe *să chirotească din picioare*" ultima propoziţie este circumstanţială consecutivă, chiar dacă prin aspect nu spune lucrul acesta dintr-o dată.

Cînd o secundară se supune la mai multe interpretări, aceasta se datoreşte fie vorbitorului, care a avut în conştiinţă nuanţele de gîndire respective, fie că limba nu întotdeauna este o haină potrivită.

Tot aici ne-am putea referi la propoziţiile secundare, identice aparent dar cu funcţii sintactice distincte; întrucît acestea sînt lucruri prea bine cunoscute, nu mai insistăm asupra lor.

Aceste abateri de la logică trebuie privite, în general, ca modalităţi diferite de comunicare şi în special, ca variaţie a mijloacelor de expresie din partea scriitorului, conştient de aceasta.

Merită a fi luate în discuţie, în chip deosebit, propoziţiile incidente. După atitudinea pe care vorbitorul o are faţă de o comunicare, distingem două aspecte: obiectiv şi subiectiv. Aşa cum obiectivitatea, în această accepţie, poate fi redată prin propoziţii independente sau subordonate, tot aşa, elementul subiectiv din comunicare poate lua aceleaşi forme. Incidentele se prezintă fie ca principale fie ca secundare, în ultima postură impunîndu-se observaţiile necesare. Cîteva exemple ilustrează cele două alternative: „Aşa ne duceam băieţii şi fetele unii la alţii cu lucru, ca să ne luăm de urît, *ceea ce la ţară se cheamă şezătoare şi se face mai mult noaptea, lucrînd fiecare al său...*", „...şi din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvucului, care *drept să vă spun* nu-mi era urîtă, făcea adeseori în ciuda mea...", „Şi *după cum am cinstea a vă spune,* multă vorbă s-a făcut între tata şi mama pentru mine"; incidentele independente nu au nevoie de comentarii. *După cum am cinstea a vă spune,* introdusă cu conjuncţia subordonatoare, nu este o circumstanţială de mod, cum s-ar părea, nu lămureşte cealaltă propoziţie şi nu depinde de ea, ca şi în cazul: „În sfîrşit, *ca să nu-mi uit vorba,* toată noaptea... m-am frămîntat..." unde *ca să nu-mi uit vorba* de asemenea nu este o subordonată ci o independentă. Subordonarea formală trebuie înţeleasă aici ca o legătură stabilită de vorbitor şi simţită de el ca atare în de-

cursul vorbirii — unitară pentru el din punctul de vedere al comunicării, dar nu și pentru noi, care trebuie să sesizăm planurile deosebite pe care stau, sintactic, propozițiile.

După exemplele date de *Gramatica limbii romîne,* volumul al II-lea, Edit. Acad. R.P.R., 1954, 259, s-ar părea că incidentele pot fi subordonate și logic: „În zadar, *ca s-o mai cate,* tu trimiți în lume crainic. Nimeni n-a afla locașul unde ea s-ascunde tainic" (Eminescu), „Și toți, *cînd grăiau acum cu căpitanul,* luau poziție de drepți". (Camilar, N. I. 53), susținîndu-se că propozițiile, subliniate și de noi, sînt circumstanțiale (prima, de scop, a doua, temporală) — care pot fi incidente. Prin topica lor și prin faptul că, formal vorbind, propozițiile în discuție, ar putea lipsi din frază, se apropie de incidente. Spunem formal pentru că în realitate prezența acestor propoziții subordonate este necesară prin raportul de scop, respectiv de timp, pe care îl exprimă — numai în felul acesta realizîndu-se o comunicare deplină. Propozițiile: *ca s-o mai cate* și *cînd grăiau acum cu căpitanul* nu sînt deci incidente.

Spre deosebire de incidentele cu caracter obiectiv (explicații, paranteze), care pot să apară și ca propoziții dependente, incidentele care exprimă un afect, întotdeauna se prezintă ca independente. De data aceasta, cum e și firesc, vorbitorul simte trecerea de la comunicarea obiectivă la cea subiectivă, și această trecere de la idee la sentiment este marcată sintactic prin incidente principale „rupte" complet de celelalte propoziții. Astfel ele concordă gramatical și logic: „Și numai așa se putea liniști biata mamă de răul nostru, *biată să fie de păcate!*", „A murit sărmanul înainte de vreme înecat cu pronumele conjunctive, *peritu-le-ar fi numele să le piară, că au mîncat juvaier de flăcău*" și „Știu eu, să nu crezi că doarme Smaranda, *dormire-ai somnul cel de veci să dormi!*"

În situația incidenței pot fi uneori mai multe propoziții: „Cît pe ce era să ne ologească boaita cea îndrăcită, *vede-l-am dus pe năsălie la biserica Sfîntului Dumitru de sub cetate, unde slujește: curat Ucigă-l crucea l-a colăcit să vie să-și facă budihacea casă la noi în sat. Ferească Dumnezeu să fie preoții noștri așa, că nu te-ai mai înfrupta cu ninica de la biserică, în vecii vecilor.* Și pînă-l mai menim noi pe popă, pînă-l mai boscorodim, amurgește bine". Dacă între incidente și restul frazei nu pot fi stabilite legături sintactice, din motivele cunoscute, nu se poate face abstracție însă de raportul ce există între propozițiile incidente înseși, ele urmînd a fi analizate sintactic și nu luate în bloc, ca incidente — pe motivul că sînt comunicări — subiective — dar comunicări. Altfel ar însemna să tratăm incidentele ca pe vocative. Între acestea există asemănarea că se comportă independent (pentru incidente oarecum independent) față de fraza din care fac parte, dar nu poate fi vorba de o identitate funcțională. (Vocativele — apelative nu intră în discuție. Vocativele — propoziții nu au nici o legătură cu altfel de propoziții și nici între ele înseși. Pentru că vocativele de felul acesta exprimă în așa fel conținutul încît ele nu mai au nevoie de complinири logice și nu pot avea, prin forța lucrurilor, nici compliniri gramaticale, fiind întotdeauna propoziții independente — vezi ex. date anterior).

După atîtea contradicții dintre limbă și gîndire semnalate în *Amintiri,* s-ar putea crede că aducem vreun prejudiciu autorului, ceea ce ar fi

absurd, sau, că noi vorbitorii, trebuie să fim atenți să nu „comitem", vreo nepotrivire între logică și gramatică. În realitate asemenea decalaje sînt inevitabile și chiar necesare pentru progresul limbii. Între limbă și gîndire este o legătură indisolubilă în sensul că limba este expresia nemijlocită a gîndirii. Contradicțiile dintre ele sînt aceleași care se manifestă în genere între formă și conținut — între limbă privită gramatical și logică, în cazul nostru. Altfel spus unitatea dialectică dintre limbă și gîndire se realizează în varietatea acestor contradicții dintre formă și conținut. În afară de aceasta limba exteriorizează nu numai gîndirea ci și sentimentele omenești, acestea influențînd asupra ei „stricînd" ordinea logică obiectivă (să ne amintim printre altele și de topica afectivă care se opune aceleia logice).

Dacă limba operelor cu caracter științific poate întruchipa corelația perfectă dintre logică și gramatică, limba operelor literare și limba vorbită, după cum am văzut, nu poate respecta această condiție. De aici nu rezultă o piedică în comunicare, dimpotrivă, bogăția, varietatea și precizia comunicării.

Contradicțiile de felul acelora discutate relevă așadar „căutările" scriitorului de a folosi o limbă cît mai expresivă, mai evocatoare, mai plastică, pentru a se realiza pe planul comunicării cît mai deplin, obiectiv și subiectiv. La această deplinătate au contribuit gîndirea, imaginația, simțirea poporului, cu care I. Creangă s-a identificat, acestea putînd fi exprimate numai prin minunatele și nesecatele posibilități ale limbii populare.

Contradicțiile dintre limbă și gîndire sînt o dovadă de dezvoltare, de îmbogățire a limbii, de perfectare continuă a funcției sale de comunicare și nu o latură negativă a ei. Putem spune, fără a face vreo statistică specială, că în perioada de început a oricărei limbi asemenea contradicții vor fi fiind neînsemnate, pentru ca în decursul timpului ele să oglindească procesul continuu de prelucrare a limbii, o etapă superioară în dezvoltarea acesteia, în strînsă legătură cu aceea a societății.

Aceste observații izvorîte din analiza gramaticală a operei lui Creangă pot fi îmbogățite și completate cu prisosință.

ЗАМЕЧАНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ЛОГИКИ И ГРАММАТИКИ НА ОСНОВЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ И. КРЯНГЭ „ВОСПОМИНАНИЯ ДЕТСТВА"

Краткое содержание

Данная статья ставит своей целью осветить противоречия между формой и содержанием, то-есть между языком и мышлением. Эти противоречия прежде всего зависят от того, что одно и то же содержание может быть выражено в самых различных формах. Они могут происходить также и из синтаксической эволюции лингвистических конструкций, их образного смысла и реже от их этимологии.

Очень многие противоречия объясняются аффективностью, поскольку язык не только средство выражения мыслей, но и средство выражения человеческих чувств.

Связь между мышлением и языком рассматривается с помощью анализа как части предложения, так и предложений различных типов, причем, особое внимание обращается на инцидентность.

Противоречия между логикой и грамматикой, обнаруженные на примерах языка произведения Крянгэ, свидетельствует об обогащении и усовершенствовании способов выражения в языке, художественного мастерства молдавского писателя.

В заключение следует сказать, что диалектическая связь между языком и мышлением выражается через многообразие противоречий между формой и содержанием, противоречий, которые являются основой развития всякого языка.

OBSERVATIONS SUR LA LOGIQUE ET LA GRAMMAIRE DANS L'OEUVRE DE ION CREANGĂ „SOUVENIRS D'ENFANCE"

Résumé

L'article a le but de mettre en lumière les apparentes contradictions entre la forme et le contenu, respectivement entre la langue et la pensée. Ces contradictions sont dues, en général, à la posibilité de rendre le même contenu d'idées sous diverses formes. Elle sont provoquées aussi par l'évolution sémantique de quelques constructions linguistiques, par le sens figuré de ces dernières, plus rarement, aussi par l'étymon.

Un grand nombre de ces „discordances" trouvent leur explication dans l'affectivité, la langue servant à exprimer non seulement la pensée, mais aussi leş sentiments de l'homme.

On poursuit la liaison entre la langue et la pensée, en tenant compte des éléments de la proposition, ainsi que des divers types de propositions; on insiste particulièrement sur les propositions incidentes.

Les contradictions entre la logique et la grammaire, relevée dans l'oeuvre de Creangă, constituent une preuve de l'enrichissement et du perfectionnement des moyens d'expression de la langue, de la „maîtrise artistique" de l'ecrivain moldave.

En conclusion, l'unité dialectique entre la langue et la pensée se réalise par la variété de ces contradictions entre la forme et le contenu — contradictions nécessaires au progrès de toute langue.